

1957–1961. Hlavní zásluhu o Tatariewiczovy pobyty v Katovicích měl profesor Józef Pieter, od konce války vedoucí Pedagogického institutu: Głombik mu proto také věnuje značnou pozornost.

Józef Pieter (1904–1989) získal doktorát filosofie v roce 1928 na Jagellonské univerzitě v Krakově. Jeho disertace nebyla vytištěna a nedochoval se ani její rukopis. To inspirovalo Głombika k tomu, aby v kapitole *Przypomnienie doktoratu Józefa Pietera* čtenáře seznámil s tím, co se mu o ní podařilo vypátrat; přitom představuje pedagoga a psychologa Pietera i v širších dimenzích. Stranou nezůstali ani jeho krakovští učitelé a oponenti disertace: do rozsáhlého jmenného rejstříku knihy se dostávají i Władisław Heinrich, Tadeusz Garbowski a Witold Rubczyński. Pieter se při svém zájmu o filosofii hodnot zabýval rovněž dílem H. Münsterberga, odtud zase Głombikovo líčení ohlasu tohoto německého filosofa a psychologa v Polsku. Řadu dalších informací o Pieterovi a Tatariewiczovi a o jejich kontaktech v druhé polovině 50. let přináší i kapitola *Z przeszłości zapomnianej*. O Tatariewiczovi tu mj. čteme, že v roce 1960 mu marburská univerzita u příležitosti padesátého výročí jeho tamějšího doktorátu udělila čestný titul „Goldener Doctor“ (přičemž prostředníkem mezi univerzitou a Tatariewiczem byl jeho dávný přítel Heinz Heimsoeth).

Stranou Głombikovy pozornosti nezůstávají ani Pieterovy *Projekty niespełnione*: V kapitole *Jan Legowicz – profesor zaproszony* představuje Jana Legowicze (1909–1992) a vysvětluje, proč Pieterovo usilování o pedagogickou spolupráci s tímto významným historikem filosofie, tehdy profesorem univerzity v Lodži, bylo nakonec neúspěšné. (Legowiczův *Zarys historii filozofii*, vydaný v roce 1967 ve Varšavě, vyšel i ve slovenském překladu A. Varsikové: *Prehľad dejín filozofie*, Bratislava 1973.) Rovněž látku k závěrečné kapitole knihy *Jan Ożarowski – wykładowca polecany* Głombikovi poskytl Pieterův nesplněný projekt. Ożarowski je tu „doporučený přednášející“, protože v době, kdy jej Legowicz místo sebe doporučil Pieterovi do Katovic, byl ještě magistrem. Ożarowski patřil k prvním poválečným Tatariewiczovým posluchačům a v roce 1950 se na varšavské univerzitě stal jedním z jeho asistentů; na univerzitě zůstal, i když jeho profesorovi bylo v roce 1950 odňato právo učit a vedoucím semináře se stal Tadeusz Kroński. Ożarowski v Katovicích nepřednášel, nicméně Głombik se zaujetím píše o celé životní a vědecké dráze tohoto Tatariewiczova mladšího kolegy; zabýval se zejména Heideggerem, Kantem, německým novokantovstvím.

Ve své nové knize se Czesław Głombik v souvislosti s její ústřední postavou, Władysławem Tatariewiczem, rozepisuje o tolika dalších osobnostech z polského filosofického života, že nakonec čtenáři nabízí široce založenou zprávu o polské filosofii 20. století. Četná připomenutí obecnějších souvislostí, odkazy na bohatou literaturu a také přehlednost a čtivost Głombikových výkladů činí z knihy vítaný příspěvek ke studiu jedné důležité součásti novodobé polské duchovní kultury.

Jiří Gabriel

Břetislav Horyna: *Dějiny rané romantiky. Fichte, Schlegel, Novalis*, Praha: Vyšehrad 2005, 454 s.

Nestává se příliš často, aby byly do soutěže o nejlepší české knihy roku nominovány knihy o filozofii či knihy filozofické. Letos se tomu tak stalo na literární události zvané Magnesia Litera (v roce 2006 se udělují Litery za knihy vydané v roce 2005). Kniha profesora filozofie z katedry filozofie Masarykovy univerzity Břetislava Horyny, s názvem *Dějiny rané romantiky*, byla nominována mezi tři nejlepší knihy v kategorii Litera za naučnou literaturu. Měla a má k tomu nejlepší předpoklady: díky zpracování tématu rané německé romantiky v sobě organicky spojuje literární, filozofické a historické elementy a její nominace na literární cenu tak konec konců splňuje ambice jenských romantiků, kteří by tuto těsnou alianci pravděpodobně přivítali. Nejenom do soutěžní přehlídky, ale především ke čtenářům vypravilo zmíněnou knihu nakladatelství Vyšehrad. Kniha vyšla v závěru loňského roku ve standardně kvalitní tzv. „černé“ filozofické ediční řadě. Stručně řečeno se jedná o historicky laděné dílo, jehož autor pečlivě mapuje intelektuální kvas na Jenskou univerzitu, intelektuální i politicky zabarvené půtky, ostré názorové výměny a značnou svobodomyšlnost tohoto místa na přelomu 18. a 19. století.

Romantismus bývá nezdřídka spojován se sentimentálními patetickými city, tragickým citěním promítaným do přírody, kultem vyhocené emotivity, s vnitřní rozervaností romantického hrdiny; součástí schematické představy o romantismu jsou i dojemné pohádkové příběhy nešťastných

hrdinů, rozmáchlá gesta, nadměrně nezvladatelné emoce, kontemplativní krajiny, osamělost mnicha na mořském břehu či poutníka nad mořem mlh od Caspara Davida Friedricha. Pojem romantismus je odvozován od francouzského slova *romantique*, což původně znamenalo „jako v románě“, „románový“, později se užívalo ve smyslu „tajemný“, „fantastický“. Zdá se, že v tomto značně širokém významu se v dějinách objevila celá řada variant romantismu a to nejen v literatuře, výtvarném umění či hudbě. V závěru 18. století se však v Německu vzeplala k vrcholným tvůrčím a myslitelským výkonům vysoce originální, mnohem širší a plodnější podoba romantiky. Celé intelektuálně bouřlivé hnutí bylo úzce spjato s děním na univerzitě v Jeně a okruh rané německé romantiky tvořili všestranní muži s takřka renesanční šíří intelektuálních zájmů, myslitelského a tvůrčího nadání, kteří po sobě zanechali inspirativní filozofické myšlenky značné průraznosti a razance. Myšlenky a ideje, které později nezřídka již žily vlastním, ne-romantickým způsobem života nebo jež se staly součástí jiných uměleckých a filozofických tendencí.

Podotýkám, že inspirativní období rané německé romantiky u nás nebylo v takto komplexním pohledu dosud zpracováno. Autor provádí čtenáře především událostmi v literatuře, filozofii, náboženství a vše pečlivě zakomponovává do historického kontextu. Sleduje prameny a zdroje, které napomáhaly německým myslitelům tohoto období (především Fichte, Schlegel a Novalis) k neobvyklým intelektuálním erupcím. K jednotlivým tematickým celkům autor nabízí vždy teoretický úvod: věnuje-li se například romantické ironii, pečlivě čtenáři objasní téma ironie a posléze ukáže specifika ironie, s níž pracovala právě raná romantika a způsob raně romantické rehabilitace ironie ve filozofii. Totéž se týká fenoménu náboženství, mytologie, filozofie přírody či identity. Horynův postup je zde téměř analytický. Vyloží pojmy, osvětlí jejich dějinné proměny a teprve poté ukáže, v jakých variantách je používali nebo do jakých podob je transformovali představitelé rané romantiky. Při výkladu pestrých a mnohočetných vazeb a souvislostí filozofických idejí, výpůjček, úprav, následných inspirací či osobitého romantického vkladu jednotlivých autorů Horyna plně zúročil dlouholeté studium německé filozofie. Knihu lze tudíž číst rovněž jako precizní příspěvek k dějinám německé filozofie přelomu 18. a 19. století. Uvedené období dějin filozofie u nás nebylo v takovýchto souvislostech dosud zprostředkováno. Říkám-li „precizní“, pak proto, že v knize se objeví výklad myšlení i méně známých (německých či holandských) filozofů a myslitelů tohoto období. Například u Novalisových přírodovědných studií nabídne autor čtenáři nenásilný (a s těžší pomínutelný) exkurs do organicismu holandského filozofa Franse Hemsterhuise. Hemsterhuis zaujal Novalise krom jiného i myšlenkou možné existence morálního orgánu, jímž by byl člověk vybaven podobně jako orgány smyslovými (s. 256). Čtenář může ocenit i roli fyzika Johanna Wilhelma Rittera při inspiraci Novalise. Ritter si např. kladal otázku, zda lze sestrojít magnetické a elektrické teleskopy, které by umožnily spatřit všechny – i dosud nedílitelné – síly, působící ve světě. Horyna rovněž nabízí sledování mnoha myšlenkových vazeb mezi jednotlivými mysliteli (např. Kant – Herder, Kant – Fichte, Kant – Schelling, Novalis – Schlegel, Novalis – Fichte), porovnává jejich vzájemné doplňky, interpretace, rozvinutí či zploštění, a vše dokládá řadou textů. U reprezentativních postav typu Schlegela, Novalise nebo Fichta nastíní celou konstrukci jejich filozofického systému. Jsou-li pro německou ranou romantiku příznačné současně entuziasmus i ironie a skepse, problesknou tyto osvěžující prvky i v Horynově výkladu některých fenoménů. Při hodnocení romantiky, výkladu jejích ambicí a možností ve III. kapitole s názvem *Země je sen plný snů*, mi utkvěla v mysli skvělá ironicko-skeptická (až dialektická) formulace, týkající se estetických ambicí romantiky: „... z mladické hereze přerostla ve stařecký konzervativismus zabarikádovaný za estetickou receptivitou, aniž by kdy dospěla, dozrála a dala si na čas uvažovat o tom, co ještě skutečně chce.“ (s. 211) Platí snad lehká obměna tohoto dialektického intelektuálního časového oblouku i pro popis ne-romantických degenerativních změn generačních intelektuálních ambicí? Ironické zášlehy se u Horyny objevují zvláště při hodnocení „divokých“ (rozuměj: nepoučených, nepodložených, nepřesných či jinak především osobně kreativních) komentářů díla či života představitelů německé rané romantiky. Antroposofická jurodivá vize považovala Novalise za inkarnaci Jana Křtitele a jednu z jeho přítelkyň jménem Sofie za vtělení božské Moudrosti. Horyna tuto „antroposofickou koliku“ (s. 261) s gusem a na základě doložitelných dokumentů uvede na pravou míru a antroposofické interpretaci doporučí léčbu četbou Novalisových dopisů a deníkových záznamů. Podobná místa zpestřují precizní výklad vzniku, vývoje a proměn filozofických idejí

u vrcholných představitelů německé rané romantiky – a domnívám se, že ironie se skepsí jsou (ve spojení s podrobnou znalostí) vhodnými partnery pro entuziasmus.

Na otázku, proč by měl případný čtenář věnovat pozornost tak zdánlivě odtažitému, marginálnímu a relativně krátkému období německých intelektuálních dějin, lze odpovědět krátce: raná německá romantika kladla otázky, které byly opět důvěrně známé celému evropskému modernímu kritickému a filozofickému diskurzu. Kladla a důsledně promýšlela otázky „Jak myslíme?“, „Které principy vedou náš rozum?“, „Jak můžeme a máme rozumět své racionalitě?“, „Jak se rozum institucionalizuje a zda spolu s jeho počínající instrumentalizací nestoupá nebezpečí, že promění individuuum v pouhý prvek závislý na fungování celého systému?“ a mnohé další. Nabízela odpovědi, nápady, ideje, reflexe (včetně schopnosti ironického odstupu od svého úsilí), které rozhodně stojí za pozornost. Horynova kniha předkládá plastický, panoramaticky obsáhlý a podrobný text o tom, jak se tyto události a intelektuální erupce rodily, nač navazovaly, jak se vyvíjely a proměňovaly, jak se vzájemně proplétaly i co se s romantickými myšlenkami dělo v dalším období.

Na cestu za čtenářem je kniha vybavena kvalitním grafickým zpracováním a má dle mého názoru vynikající jazykovou úroveň. Obsahuje více než stostránkovou přílohu primárních textů šesti klíčových autorů. Dějiny filozofie, literární vědy i historie získaly další knihu, která více než zdařile mapuje intenzivní intelektuální dění v relativně krátkém období německé romantiky. Období sice krátkém, ale myslitelsky a filozoficky ostře nabitým.

Radim Brázda